

УДК 347.9

Д. І. Голопапа
здобувач кафедри адміністративного,
фінансового, інформаційного права
ДВНЗ «Ужгородський національний університет»

СПІВВІДНОШЕННЯ ПИСЬМОВИХ ДОКАЗІВ З ЕЛЕКТРОННИМИ ТА РЕЧОВИМИ ДОКАЗАМИ В АДМІНІСТРАТИВНОМУ СУДОЧИНСТВІ

Постановка проблеми. Джерелом доказів може виступити людина або предмет матеріального світу. Саме на них буде зафіксована доказова інформація, яка у процесуальному порядку залучається в процес розгляду адміністративної справи. КАС України, даючи перелік засобів доказування, в п. 1 ч. 2 ст. 72 в один ряд помістив письмові докази, речові докази та електронні докази. Це пов'язано з тим, що для даних засобів доказування є одне спільне джерело – предмет матеріального світу. Наявність єдиного джерела доказування для деяких засобів доказування на порядок денний вносить питання співвідношення письмових доказів з тими засобами доказування, які мають предметну основу, тобто джерелом доказування мають предмет матеріального світу. Визначення спільних та відмінних рис письмових доказів з такими засобами доказування допоможе краще розкрити юридичну природу письмових доказів у адміністративному судочинстві.

Стан дослідження. Питання юридичної природи письмових доказів адміністративного судочинства шляхом їх співвідношення з іншими засобами доказування, що мають предметну основу було в полі зору таких науковців як А. П. Альохін, В. В. Гордєєв, М. М. Гродзинський, Т. О. Гужвій, Я. С. Калмикова, А. А. Кармолицький, Ю. М. Козлов, О. В. Кузьменко, тощо. Разом із тим, нова редакція КАС України виокремила з числа письмових доказів електронні, що актуалізувало проблему їх співвідношення, а також співвідношення письмових доказів з речовими. Саме тому, метою наукової статті є визначення спільних та відмінних рис між письмовими доказами та електронними і речовими доказами адміністративного судочинства, які допустимі для підтвердження обставин адміністративної справи.

Виклад основного матеріалу. Нова редакція КАС України в жовтні 2017 року привела до появи такого нового засобу доказування як електронні докази. Нагадаємо, у своїй першій редакції КАС України письмові докази та електронні документи розглядав як один засіб доказування без їх формального розмежування (ч. 1 ст. 79 КАС України в першій редакції). Тепер електронні докази розглядаються самостійним засобом доказування, під яким розуміють «інформація в електронній (цифровій) формі, що містить дані про обставини,

що мають значення для справи, зокрема, електронні документи (текстові документи, графічні зображення, плани, фотографії, відео- та звукозаписи тощо), веб-сайти (сторінки), текстові, мультимедійні та голосові повідомлення, метадані, бази даних та інші дані в електронній формі» (ч. 1 ст. 99 КАС України). Якщо виходити із даної дефініції електронних доказів, можна легко побачити, що електронні текстові чи графічні докази (електронний документ, текстові повідомлення, плани, бази даних тощо) мають сильну схожість з письмовими доказами, оскільки досліджуються з використанням письмових або графічних знаків. Так, згідно ч. 4 ст. 219 КАС України «електронні письмові документи досліджуються в порядку, передбаченому для дослідження письмових доказів». Проте є одна різниця, що чітко впливає із дефініції електронних доказів: інформація в електронних доказах представлена в електронній (цифровій) формі. Саме на цій істотній різниці і проводиться розмежування електронних доказів від письмових. Проте, деякі процесуальні правила, що сформульовані у вигляді процесуальної фікції, певним чином цю істотну різницю нівелюють: «електронна копія письмового доказу не є електронним доказом» (ч. 3 ст. 94 КАС України), а «паперова копія електронного доказу не вважається письмовим доказом» (ч. 3 ст. 99 КАС України). Подібні застереження змушують автора шукати розмежування між електронними та письмовими доказами у правовій доктрині.

Електронні (цифрові) документи та електронні (цифрові) повідомлення інтенсивно використовуються не тільки в діловому спілкуванні, але в повсякденному житті. Широка інформатизація суспільства привела до поширення використання електронних (цифрових) документів, що змушує більш детально розібратися з даним поняттям та процесуальними аспектами їх використання в адміністративному судочинстві, порівняно з письмовими доказами.

Правовий статус електронних документів регламентується доволі обширною нормативно-правовою базою [1; 2; 3; 4; 5; 6; 7]. Існують різні підходи законодавця до визначення поняття електронний документ. Відповідно до Закону України «Про електронні документи та документообіг», «електронний документ – документ, інформація в

якому зафіксована у вигляді електронних даних, включаючи обов'язкові реквізити документа» (ч. 1 ст. 5) [6]. Електронний документ може бути створений, переданий, збережений і перетворений електронними засобами у візуальну форму. Візуальною формою подання електронного документа є відображення даних, які він містить, електронними засобами або на папері у формі, придатній для приймання його змісту людиною. Ось чому КАС України визначив, що паперова форма електронного документа не робить його електронним доказом, оскільки це буде, відповідно до Закону України «Про електронні документи та документообіг», тільки візуальна форма подання електронного документа. Отже, електронний документ створюється у вигляді електронних даних електронними засобами, що можуть бути візуалізованими.

Для того, щоби створений за допомогою комп'ютерних мереж документ вважався електронним, треба щоби він був засвідчений електронним підписом: «електронні докази подаються в оригіналі або в електронній копії, засвідченій електронним цифровим підписом» (ч. 2 ст. 99 КАС України). Невипадково в Законі України «Про електронні документи та документообіг» вказано, що накладанням електронного підпису завершується створення електронного документа (ч. 2 ст. 6). Саме електронний підпис істотно відрізняє електронний документ від звичайного письмового документа, а тому на цьому реквізиті документа варто зосередити свою увагу більше.

Звичайний підпис, що проставляється на письмових документах, надає йому юридичної сили та показує авторство документа певній особі, яка його підписала (фізичній чи юридичній). Авторство, у свою чергу, показує, що особа, яка підписала документ усвідомлює його зміст та несе відповідальність за викладену в документі інформацію. Ось чому, необхідно було для електронних документів продумати щось таке, що заміняло б власноручний підпис. Правовий режим використання електронного підпису свого часу регламентувався Законом України «Про електронний цифровий підпис» від 25 травня 2003 року. Але на даний момент цей закон втратив чинність і замість нього прийнятий інший закон: Закон України «Про електронні довірчі послуги» від 5 жовтня 2017 року. Згідно цього закону на електронних документах можна проставляти електронний підпис та електронну печатку, а також кваліфікований електронний підпис та кваліфіковану електронну печатку.

Таким чином, можна відзначити, що є доволі істотна різниця між письмових та електронним документом з технічної сторони. Спільним є те, що електронний підпис та електронна печатка, як і власноручний підпис і звичайна печатка, під-

тверджують авторство документу та надають йому юридичної сили. Але крім цього, вони також захищають зміст електронного документа від несанкціонованого втручання. Подібна функція для власноручного підпису або звичайної печатки їм не притаманна.

Спільним між електронними та письмовими документами є те, що стосовно перших у більшості випадків можна застосувати класифікацію, яка притаманна для письмових документів.

Таким чином, підсумовуючи порівняння електронних доказів, зокрема, електронних документів з письмовими доказами, можна знайти як спільні, так і відмінні риси, що притаманні даним засобам доказування. Відмінних рис набагато більше ніж спільних, а тому об'єктивно, що електронні документи розглядаються різновидом самостійного засобу доказування, а не різновидом письмових доказів. Вважаємо, що таке вирішення питання на законодавчому рівні тільки вдосконалить ефективність використання письмових та електронних документів, оскільки буде формуватися самостійна судова практика щодо даних засобів доказування, проводиться її узагальнення, що в підсумку методологічно допоможе адміністративним судам успішно застосовувати норми інститутів письмових та електронних доказів.

Ще одним предметним засобом доказування, поряд з письмовими та електронними доказами, виступають речові докази. Згідно ст. 96 КАС України «речовими доказами є предмети матеріального світу, які своїм існуванням, своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками дають змогу встановити обставини, що мають значення для справи». Нове визначення речових доказів, що запропоноване законодавцем дає можливість доволі чітко провести розмежування між письмовими та речовими доказами: якщо письмові докази свідчать про обставини справи своїм змістом, то речові докази вказують на обставини справи «своїми якостями, властивостями, місцезнаходженням, іншими ознаками». Тому не можемо погодитися з тим, що речовими доказами є матеріальні сліди події або відбитки досліджуваної події [8, с. 341]. Отже, міститься невичерпний перелік тих ознак речових доказів, що вказують на обставини адміністративної справи, в той час як письмові докази на обставини справи вказують одним чином: змістом.

Природа речових доказів така, що, як правило, їх неможливо замінити, оскільки для справи буде важливе значення мати той матеріальний предмет, де є якості, властивості і т.д. [9, с. 251]. Матеріальні ознаки предмета, що несуть доказову інформацію невід'ємні від нього, що робить речові докази безпосередніми доказами, тобто такими, що суб'єкту оцінювання пропонується доказова інформація з оригіналу. На відміну від

речових, письмові докази дуже легко можна замінити копією, що і впливає на конструювання процесуальних правил у КАС України стосовно подання, дослідження та оцінювання оригіналів і копій письмових доказів. Тому, цілком виправданим є таке правило подання речових доказів до адміністративного суду: «копії доказів (крім речових доказів), що подаються до суду, заздалегідь надсилаються або надаються особою, яка їх подає, іншим учасникам справи» (ч. 9 ст. 79 КАС України). Раз речові докази незамінні, то і подавати їх копію учасникам справи неможливо. Вони зможуть дослідити його вже безпосередньо в залі судових засідань, в той час як копії письмових доказів можна буде дослідити набагато раніше, оскільки їх відправлення учасникам справи заздалегідь, до подання таких доказів у суд прямо передбачено законодавством.

Деякі вчені, порівнюючи речові докази з іншими доказами адміністративного судочинства, у тому числі й письмовими, вказують, що речові докази, як правило є непрямими доказами [10, с. 121].

Проводячи порівняння речових та письмових доказів з позиції їх оцінювання, варто звернути увагу на те, що письмовий доказ створюється людиною, в якому вона виражає свої думки. Записуючи в змісті певного документу які-небудь дії чи події, автор цього документу щось стверджує або заперечує, тобто він подає факти, які міг особисто сприймати чи пізнавати з інших джерел через своє суб'єктивне сприйняття. Не випадково письмовим доказам, що складені сторонами або особами, що від них залежні або які мають інакший взаємозв'язок зі сторонами справи дається оцінювання з урахуванням всіх цих моментів. В той час як речові докази не мають вираженого розумового процесу, оскільки з точки зору формальної логіки не виступають судженням, де людина що-небудь стверджує чи заперечує. Речові докази не надають інформацію про обставини адміністративної справи, пропущену через людську свідомість, яка може її спотворити, свідомо чи з необережності. Вони її подають таким чином, що не треба враховувати різноманітні психофізіологічні або соціальні фактори, що могли вплинути на зміст цієї інформації. Звідси, ступінь достовірності речових доказів, на відміну від письмових та всіх інших, у створенні яких задіяна людина, буде набагато вищий, як стверджують ряд науковців [11, с. 15; 12, с. 15-16; 13, с. 161]. Це є їх суттєвою перевагою порівняно з усіма іншими засобами доказування.

Варто відзначити той факт, що письмові документи можуть виступати речовими доказами. Це може мати місце в тому випадку, якщо значення буде мати не сам зміст документу, а його матеріальні властивості: підчистки, виправлення, дописування тощо. Тому, як вказує Я. С. Калмиків,

якщо інформація береться зі змісту документу – перед нами письмовий доказ, а якщо значення будуть мати його матеріальні властивості – речовий доказ [10, с. 122].

Слід звернути увагу на те, що значення речового доказу документ може набути навіть у тому разі, якщо треба перевірити його бодай одну матеріальну ознаку, незалежно від того, чи досліджувався раніше зміст такого документу. Отже, письмовий документ у справі може досліджуватися різними способами, що буде вказувати на те, який у нього на даний момент процесуальний статус. Якщо мова йде про оголошення, в такому разі перед нами буде письмовий доказ, оскільки воно виступає самим поширеним способом дослідження письмових доказів. Якщо мова йде за огляд, де звертається увага не на графічні знаки, а на матеріальні ознаки документу, що сприймаються наочно під час такого огляду, йдеться вже за речовий доказ. Застереження про графічні знаки важливе, оскільки виділяють графічні документи, які, на відміну від речових доказів, мають спеціально підібрану систему знаків, що повинні передати певну думку людини. В той час як речові докази не пов'язані з передачею інформації знаковою системою.

Якщо треба провести почеркознавчу експертизу або інакші види судових експертиз, оскільки є заяви про підробку документу, в такому разі також треба вести мову за речовий, а не письмовий доказ, який вже стає об'єктом експертизи, тобто його процесуальний статус також міняється.

Отже, основною відмінністю між речовими доказами та письмовими є форма вираження ними доказової інформації: письмовий доказ її виражає через зміст, а речовий – через матеріальні властивості предмета. Форма вираження доказової інформації буде впливати на способи їх дослідження: письмові докази оголошують, а речові – оглядають. Також слід пам'ятати, що природа речових доказів буде впливати на процедуру їх подання: на відміну від письмових, не потрібно їх копію направляти іншим учасникам справи заздалегідь до їх подання в суд. При оцінюванні речових та письмових доказів, у перших, як правило, ступінь достовірності вищий, оскільки вони виступають так званими безпосередніми доказами, де доказова інформація сприймається суб'єктом оцінювання наочно, тобто безпосередньо.

Висновки. Таким чином, письмові докази відрізняються від електронних доказів, зокрема, електронних документів, тим, що інформація в останніх зафіксована в електронній (цифровій) формі та підтверджена електронним цифровим підписом, який впливає не тільки на допустимість, але і на достовірність електронного документу. З іншого боку, електронні документи можна класифікувати за тими критеріями, що і

письмові докази, а це їх зближує. Основною відмінністю між речовими доказами та письмовими є форма вираження ними доказової інформації: письмовий доказ її виражає через зміст, а речовий – через матеріальні властивості предмета. Письмовий доказ створюється людиною, в якому вона виражає свої думки, в той час як матеріальні ознаки речових доказів ніхто спеціально не упорядковує, так як це робиться стосовно письмових та графічних знаків. Форма вираження доказової інформації буде впливати на способи їх дослідження: письмові докази оголошують, а речові – оглядають. При оцінюванні речових та письмових доказів, у перших, як правило, ступінь достовірності вищий, оскільки вони виступають так званими безпосередніми доказами, де доказова інформація сприймається суб'єктом оцінювання наочно, тобто безпосередньо.

Література

1. Цивільний кодекс України № 435-IV від 16 січня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 40–44. Ст. 356.
2. Закон України «Про інформацію» № 2657-XII від 2 жовтня 1992 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1992. № 48. Ст. 650;
3. Закон України «Про захист інформації в інформаційно-телекомунікаційних системах» № 80/94-ВР від 5 липня 1994 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1994. № 31. Ст. 286;
4. Закон України «Протелекомунікації» № 1280-IV від 18 листопада 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2004. № 12. Ст. 155;
5. Закон України «Про обов'язковий примірник документів» № 595-XIV від 9 квітня 1999 р. *Відомості Верховної Ради України*. 1999. № 22–23. Ст. 199;
6. Закон України «Про електронні документи та електронний документообіг» № 851-IV від 22 травня 2003 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2003. № 36. Ст. 275.
7. Закон України «Про електронні довірчі послуги» № 2155-VIII від 05 жовтня 2017 р. *Відомості Верховної Ради України*. 2017. № 45. Ст. 400
8. Алексин А. П., Кармолицкий А. А., Козлов Ю. М. Административное право Российской Федерации: Учебник. Москва: ЗЕРЦАЛО, 1998. 608 с.
9. Кузьменко О. В., Гужвий Т. О. Административно-процесуальне право України: Підручник / За заг. ред. О. В. Кузьменко. Київ: Атіка, 2008. 416 с.
10. Калмикова Я. С. Речові докази як засоби доказування в адміністративному судочинстві. *Часопис Київського університету права*. 2012. № 2. С. 119–125.
11. Гродзинский М. М. Учение о доказательствах и его эволюция. Харьков: Юрид. изд-во Наркомюста УССР, 1925. 21 с.

12. Громов В. Материальная истина и научно-уголовная техника. Москва: Изд-во Н.К.В.Д., 1930. 128 с.

13. Чельцов М. А. Советский уголовный процесс. [2-е изд., перераб.]. Москва: Госюриздат, 1951. 503 с.

Анотація

Голопана Д. І. Співвідношення письмових доказів з електронними та речовими доказами в адміністративному судочинстві. – Стаття.

Стаття присвячена дослідженню юридичної природи письмових доказів адміністративного судочинства шляхом їх співвідношення з електронними та речовими доказами. Автором висвітлюються спільні та відмінні риси письмових, електронних та речових доказів, інформація в яких зафіксована на предметі матеріального світу. Розмежування між вказаними засобами доказування проводиться також через їх використання на певних етапах судового доказування.

Ключові слова: адміністративне судочинство, письмові докази, електронні докази, речові докази, співвідношення.

Аннотация

Голопана Д. И. Соотношение письменных доказательств с электронными и вещественными доказательствами в административном судопроизводстве. – Статья.

Статья посвящена исследованию юридической природы письменных доказательств административного судопроизводства путем их соотношение с электронными и вещественными доказательствами. Автором освещаются общие и отличительные черты письменных, электронных и вещественных доказательств, информация в которых зафиксирована на предмете материального мира. Разграничение между указанными средствами доказывания проводится также по их использованию на определенных этапах судебного доказывания.

Ключевые слова: административное судопроизводство, письменные доказательства, электронные доказательства, вещественные доказательства, соотношение.

Summary

Holopana D. I. Relationship between the written evidence with electronic and material proof in administrative judgments. – Article.

The article is devoted to the study of the legal nature of written evidence of administrative justice through their correlation with electronic and substantive evidence. The author describes the common and distinctive features of written, electronic and material evidence, the information of which is recorded on the subject of the material world. The distinction between the indicated means of proof is also carried out through their use at certain stages of judicial proof.

Key words: administrative legal proceedings, written proofs, electronic proofs, evidence, relations.